

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

АНТОНЮК П. Є.,

кандидатка юридичних наук,
професорка кафедри криміналістики
та судової медицини
(Національна академія внутрішніх справ)

КОНОНЕНКО Н. О.,

кандидатка юридичних наук,
завідувачка кафедри криміналістики
та судової медицини
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.985

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.6.33>

ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІДУВАННЯ ОСОБИ

У статті звертається увага на сутність освідування особи, як слідчої (розшукової) дії, при якій джерелом отримання доказів виступає жива людина. В зв'язку з чим акцентується увага на важливості дотримання всіх процесуальних гарантій прав і свобод учасників кримінального провадження, необхідність в освідуванні яких виникає в ході розслідування.

З огляду на постійні зміни кримінального процесуального закону, що регламентують порядок проведення в тому числі й освідування особи, наголошується на об'єктивній відсутності дієвої слідчої практики по застосуванню відповідних кримінальних процесуальних норм, що негативно позначається на ефективності розслідування кримінальних правопорушень в цілому. Разом з тим, звертається увага, що допустимість та належність забраних доказів залежить не лише від дотримання встановленої процесуальної процедури їх збирання, але й від тактичного забезпечення отримання доказів.

З метою забезпечення ефективності розслідування слідча (розшукова) дія освідування особи розглядається як засіб криміналістичної тактики, що складається з певних етапів: 1) підготовчого; 2) робочого; 3) фіксації результатів; 4) оцінки результатів і визначення їх місця в системі зібраних доказів.

Акцентується увага на важливості забезпечення процесуальної спроможності освідування особи, у зв'язку з чим суб'єкту розслідування пропонується ряд заходів організаційно-тактичного характеру, обов'язкових для врахування на підготовчому етапі при освідуванні особи.

Зазначається на проблемному аспекті освідування особи, пов'язаному з можливістю його примусового проведення та відсутністю чіткої регламентації порядку реалізації такого легітимного примусу. У зв'язку з чим наголошується на важливості тактичного впливу з метою уникнення застосування примусу в ході освідування особи.

Звертається увага на необхідність виділення одягу особи в окреме джерело доказів та застосування відповідних процесуальних процедур для їх збирання у разі неможливості механічного відділення виявлених на одязі в ході освідування особи слідів кримінального правопорушення.

Пропонуються криміналістичні рекомендації щодо вирішення проблемних аспектів, що можуть виникати на всіх етапах проведення освідчування особи, з огляду на недосконалу конструкцію кримінальної процесуальної норми, що визначає порядок проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Наголошується на важливості дотримання запропонованих криміналістичних рекомендацій, що є запорукою: збирання належних та допустимих доказів, дотримання загальних засад кримінального провадження та підвищення ефективності процесу розслідування кримінальних правопорушень в цілому.

Ключові слова: *освідчування особи, тактичне забезпечення, засіб збирання доказів, належність та допустимість доказів, протокол освідчування особи, ефективність розслідування.*

Antoniuk P. Y., Kononenko N. A. Tactical support of the person's examination

The article draws attention to the essence of examination a person as an investigative (research) action, in which a living person is the source of obtaining evidence. In connection with this, attention is focused on the importance of observing all procedural guarantees of the rights and freedoms of participants in criminal proceedings, the need to exam which arises during the investigation.

In view of the constant changes in the criminal procedural law, which regulate the procedure for carrying out, including the examination of a person, it is emphasized the objective lack of effective investigative practice in the application of relevant criminal procedural norms, which negatively affects the effectiveness of the investigation as a whole. At the same time, attention is drawn to the fact that the admissibility and propriety of the evidence taken depends not only on compliance with the established procedural procedure for their collection, but also on the tactical provision of obtaining evidence.

In order to ensure the effectiveness of the investigation, the investigative (research) action of examination a person is considered as a means of forensic tactics, consisting of certain stages: 1) preparatory, 2) working, 3) fixing the results, 4) evaluating the results and determining their place in the system of collected evidence.

Attention is focused on the importance of ensuring the procedural capacity of the person's examination, in connection with which the subject of the investigation is offered a number of measures of an organizational and tactical nature, which must be taken into account at the preparatory stage during the examination of the person.

It is noted the problematic aspect of the person's examination, related to the possibility of its forced conduct and the absence of clear regulation of the procedure for the implementation of such legitimate coercion. In this connection, the importance of tactical influence is emphasized in order to avoid the use of coercion during the investigation of a person.

Attention is drawn to the need to mark a person's clothing into a separate source of evidence and apply appropriate procedural procedures for their collection in the event of the impossibility of mechanical separation of the traces of a criminal offense found on the clothing during the examination of the person.

Forensic recommendations are offered for solving problematic aspects that may arise at all stages of the person's examination, given the imperfect construction of the criminal procedural norm, which determines the procedure for conducting this investigative (search) action.

The importance of compliance with the proposed forensic recommendations is emphasized, which is a guarantee: collection of appropriate and admissible evidence, compliance with the general principles of criminal proceedings and improvement of the effectiveness of the process of investigation of criminal offenses as a whole.

Key words: *examination of the person, tactical support, means of gathering evidence, propriety and admissibility of evidence, protocol of the person's examination, effectiveness of the investigation.*

Вступ. Людина як і будь-який об'єкт матеріального світу може бути залучена до механізму вчинення кримінального правопорушення, внаслідок чого на тілі такої людини залишаються сліди кримінального правопорушення, які за певних обставин стають доказами та відіграють важливу роль в процесі доказування.

Збирання таких доказів здійснюється шляхом освідування особи – слідчої (розшукової) дії, порядок проведення якої встановлений ст. 241 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1].

Оскільки об'єктом пошукової діяльності суб'єкта розслідування при освідуванні є особа – жива людина, що є дуже чутливою до будь-яких проявів суб'єкта розслідування, що, на її думку, навіть лише створюють загрозу порушення її прав та свобод, приниження честі і гідності, – то гарантуванням належності та допустимості зібраних в такий спосіб доказів буде не лише чітке дотримання встановленої процесуальної процедури освідування особи, а й якісне тактичне забезпечення цієї слідчої (розшукової) дії.

Процесуальні, тактичні та організаційні аспекти освідування особи як самостійної слідчої (розшукової) привертала увагу багатьох українських вчених, таких як: В.І. Галаган, Ж.В. Удовенко, О.М. Калачова, С.С. Клочуряк [2], Є.Д. Лук'янчиков, В.Є. Лук'янчикова [3], М.А. Грига [4] та ін. Але перманентні зміни кримінального процесуального законодавства, які в тому числі стосуються й порядку проведення освідування особи, не усувають всіх (а іноді, навпаки, створюють) проблемних аспектів, пов'язаних з практичною реалізацією мети цієї слідчої (розшукової) дії. Саме тому освідування особи потребує ґрунтовного тактичного забезпечення у вигляді криміналістичних рекомендацій, дотримання яких забезпечувало б належність та допустимість зібраних під час освідування особи доказів та сприяло підвищенню ефективності розслідування в цілому.

Постановка завдання. Метою статті є розробка криміналістичних рекомендацій щодо тактичного забезпечення освідування особи як ефективного засобу збирання доказів у кримінальному провадженні.

Результати дослідження. Освідування особи – це слідча (розшукова) дія, порядок проведення якої регламентується положеннями ст. 241 КПК України.

Так, дізнавач, слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на його тілі, одязі, в якому він перебуває, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або виявлення особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

В теорії криміналістичної тактики слідча (розшукова) дія розглядається як засіб криміналістичної тактики, через який суб'єкт розслідування реалізує свій професійний потенціал для забезпечення досягнення поставленої мети в найбільш ефективний спосіб [5, с. 288].

Як засіб криміналістичної тактики освідування особи являє собою систему процедур, що утворюють структуру, яка складається з чотирьох етапів: 1) підготовчого, 2) робочого (безпосередньо провадження), 3) фіксації результатів, 4) оцінки результатів і визначення їх місця в системі зібраних доказів.

Кожний із зазначених етапів, як елемент складної структури, є важливим для забезпечення ефективного результату освідування особи в цілому як слідчої (розшукової) дії та не має пріоритетності по відношенню до інших.

Так, не зважаючи на заявлену мету освідування особи – виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого, одязі, в якому вони перебувають, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення, зволікання з реалізацією якої може призвести до втрати таких слідів, – законодавець не передбачає можливість проведення освідування особи до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), як, наприклад, при огляді місця події чи огляді трупу під час огляду місця події.

Крім того, законодавець чітко окреслює коло учасників кримінального провадження, з тіла та одягу яких можна зібрати докази шляхом проведення освідування особи: підозрюваний, свідок чи потерпілий.

Також освідуювання особи передбачає винесення постанови дізнавачем, слідчим, прокурором (за умови добровільного проходження освідуювання особою) та прокурором – за умови примусового здійснення цієї слідчої (розшукової) дії.

Враховуючи такий процесуальний порядок освідуювання особи, вважаємо, що основним завданням підготовчого етапу є забезпечення процесуальної спроможності проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Так, суб'єкт розслідування на етапі підготовки до проведення освідуювання особи повинен:

- переконатися, що відомості про подію кримінального правопорушення внесені до ЄРДР;
- здійснити процесуальні дії по наданню особі, в освідуюванні якої виникає необхідність, відповідного процесуального статусу (підозрюваний, свідок чи потерпілий);
- забезпечити винесення відповідної постанови про проведення освідуювання особи.

Причому суб'єкт розслідування повинен оцінити слідчу ситуацію та визначитися щодо характеру запланованого освідуювання. Якщо наявні суттєві сумніви щодо добровільного проходження освідуювання особою (як правило, якщо освідуюванню підлягає підозрюваний), то відразу забезпечити винесення постанови прокурором про освідуювання такої особи, що надасть можливість, не втрачаючи часу, провести освідуювання примусово. Якщо ж звернення до прокурора за відповідною постановою вимагатиме часу, який може відіграти суттєве значення для збереження слідів кримінального правопорушення, виявити та вилучити які планується під час освідуювання, то рекомендується переконати учасника кримінального провадження пройти освідуювання добровільно, використовуючи для цього відповідні тактичні прийоми. У випадку, коли освідуювання особи проводиться з метою виявлення на тілі особи особливих прикмет, а не слідів кримінального правопорушення, переконання особи до добровільного проходження освідуювання має не таке суттєве значення як при виявленні слідів кримінального правопорушення, з точки зору економії часу та збереження слідів. Але і в такому випадку переконання особи в добровільному проходженні освідуювання позбавить суб'єкта розслідування необхідності застосування примусу, що в будь-якому випадку поєднується з обмеженням прав і свобод особи та створює несприятливі слідчі ситуації.

Наступним важливим аспектом підготовчого етапу освідуювання особи є розуміння, яка саме ділянка тіла особи підлягає дослідженню під час освідуювання та врахування статті учасника кримінального провадження, в освідуюванні якого виникає необхідність (якщо це пов'язано з необхідністю оголення особи), оскільки це напряму визначає коло учасників цієї слідчої (розшукової) дії.

З огляду на відсутність чіткого та однозначного розуміння, в чому конкретно полягає оголення особи, вважаємо за доцільне завжди враховувати стать особи, в освідуюванні якої виникає необхідність, при підготовці до проведення цієї слідчої (розшукової) дії, та з урахуванням цього визначати коло учасників; особу, яка проводить освідуювання, понятих, спеціаліста, лікаря.

І, хоча законодавець визначає можливість здійснення освідуювання особи лікарем, при якому стать освідуюваної особи не має значення, проте не регламентує процедуру такого освідуювання, що створює передумови для порушення прав учасників кримінального провадження та визнання зібраних доказів неналежними. Тому вважаємо за доцільне завжди враховувати стать освідуюваної особи та відповідним чином підбирати учасників слідчої (розшукової) дії, уникаючи здійснення освідуювання особи лікарем, але не виключаючи залучення лікаря як спеціаліста у відповідних випадках.

Відповідно до ч. 7 ст. 223 КПК України суб'єкт розслідування повинен залучити до проведення освідуювання особи не менше двох понятих, винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення слідчої (розшукової) дії. Враховуючи такий порядок, при примусовому проведенні освідуювання особи, на нашу думку, доцільно застосовувати і безперервний відеозапис ходу проведення слідчої (розшукової) дії, і залучати понятих до участі у слідчій (розшуковій) дії. При добровільному проходженні освідуювання особою суб'єкт розслідування повинен оцінити слідчу ситуацію та мету освідуювання та прийняти рішення

щодо необхідності залучення понять. Для прийняття відповідного рішення суб'єкт розслідування враховує: процесуальний статус особи, що підлягає освідуванню, її соціально-психологічні характеристики, ступень оголення особи під час освідування, мету освідування (виявлення та вилучення слідів кримінального правопорушення або виявлення особливих прикмет), характер слідчої ситуації. Оцінивши в сукупності всі фактори, суб'єкт розслідування приймає рішення або щодо залучення понять, або щодо застосування безперервного відеозапису ходу проведення освідування особи, намагаючись забезпечити комфортні умови для учасника кримінального провадження, що проходить освідування добровільно.

Вибір місця проведення освідування теж відіграє важливе значення для забезпечення ефективності його результату. Слід зазначити, що законодавець не визначає чіткого місця проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Але, враховуючи те, що об'єктом дослідження при освідуванні є особа та одяг, в якому вона перебуває, то місцем проведення освідування може бути як місце розташування органу досудового розслідування, так і інше місце, в якому знаходиться особа, що підлягає освідуванню (лікарня, ізолятор тимчасового тримання тощо). Особливого значення вибір місця проведення освідування, на нашу думку, має при примусовому освідуванні особи, коли застосовується легітимний примус, поєднаний із застосуванням заходів фізичного впливу. В такому випадку місце проведення повинно гарантувати безпеку всім учасникам цієї слідчої (розшукової) дії: освідуваній особі, суб'єкту розслідування, понятим, спеціалісту, співробітникам спецпідрозділу, що залучається до проведення слідчих (розшукових) дій в примусовому порядку [6].

Також на підготовчому етапі суб'єкт розслідування повинен передбачити та забезпечити можливість використання необхідних для проведення освідування особи технічних засобів (як для виявлення слідів/особливих прикмет, так і для фіксації та вилучення виявлених слідів), а також засобів для упакування виявлених та вилучених слідів з урахуванням природи їх походження. Особливої уваги потребує упакування слідів кримінального правопорушення біологічного походження [7]. Їх упакування повинно не лише відповідати вимогам ст. 105 КПК України щодо збереження додатків до протоколу, але й забезпечувати можливість їх подальшого експертного дослідження.

Підготовчий етап освідування особи рекомендується закінчувати укладанням плану проведення слідчої (розшукової) дії, в якому знаходять своє відображення всі зазначені аспекти та шляхи й способи їх реалізації.

До початку робочого етапу суб'єкту розслідування слід розуміти, чи налаштована особа, що підлягає освідуванню, добровільному проходженню освідування, і, якщо ні, то ще до початку робочого етапу вжити заходів для переконання особи щодо добровільного проходження освідування, аргументуючи це, в тому числі, неможливістю уникнути примусового освідування відповідно до встановленого порядку.

Робочий етап освідування особи розпочинається з оголошення всіх учасників та роз'яснення ним їх процесуальних прав та обов'язків, а також оголошення мети слідчої (розшукової) дії. Після чого суб'єкт розслідування зобов'язаний запропонувати особі пройти освідування добровільно. Про факт оголошення такої пропозиції обов'язкового зазначається в протоколі освідування.

В залежності від мети освідування – виявлення слідів кримінального правопорушення чи виявлення особливих прикмет – буде відрізнятися й характер робочого етапу цієї слідчої (розшукової) дії.

Так, при виявленні особливих прикмет, як правило, суб'єкт розслідування має достатню кількість фактичних даних, які вказують на характер та локалізацію таких прикмет. Тому сам хід освідування буде полягати у демонстрації таких особливих прикмет всім учасникам слідчої (розшукової) дії, їх фіксації в протоколі та за допомогою технічних засобів фіксації. Якщо ж суб'єкт розслідування не володіє інформацією про конкретні особливі прикмети, а освідування проводиться з метою їх виявлення, то особі пропонується зняти одяг (або одяг з особи знімається, якщо освідування проводиться примусово), і проводиться методичне обстеження всієї поверхні тіла особи зверху-донизу, з лівого боку до правого.

При виявленні особливих прикмет, вони описуються в протоколі та фіксуються за допомогою технічних засобів фіксації відповідно до методів і прийомів криміналістичної фотографії (оглядова та детальна зйомки, вимірювальна зйомка).

При проведенні освідування особи з метою виявлення та вилучення слідів кримінального правопорушення, спочатку проводиться методичне візуальне обстеження особи в одязі, в якому вона перебуває. В разі виявлення слідів на одязі, вони фіксуються в протоколі та за допомогою технічних засобів фіксації відповідно до процесуальних вимог та криміналістичних рекомендацій. Враховуючи конструкцію ст. 241 КПК України, вилучення одягу особи в ході освідування не передбачено, мова йдеться лише про вилучення слідів кримінального правопорушення. Тому, на нашу думку, якщо характер і природа слідів, виявлених на одязі особи, дозволяє від'єднати їх від одягу шляхом змиву, зіскобу або механічного відділення, то провести відповідні дії по вилученню слідів в такий спосіб. Якщо таке вилучення слідів з одягу особи неможливе, то в ході освідування рекомендується лише зафіксувати виявлені сліди, а одяг вилучити в ході іншої слідчої (розшукової) дії – огляду одягу по правилах огляду речей. Вилучені речі долучити до протоколу огляду речей як додатки, що забезпечить належність та допустимість зібраних доказів.

Після обстеження одягу, одяг з особи знімається (добровільно чи із застосуванням примусу) та проводиться методичне обстеження всій поверхні тіла особи зверху-донизу, з лівого боку до правого з метою виявлення слідів кримінального правопорушення. При виявленні таких слідів, вони фіксуються в протоколі та за допомогою технічних засобів фіксації, після чого проводиться їх вилучення, якщо природа слідів це дозволяє. Вилучення слідів, як правило, здійснюється шляхом змивів (нашарування крові, слини, сперми, різних речовин тощо) чи зіскобів (обсяги речовини під нігтьовими пластинами).

З огляду на конструкцію ст. 241 КПК України, вважаємо неприпустимим в ході освідування особи проводити вилучення біологічних тканин самої особи, як то волосся, шкіра, нігтьові пластини тощо. Якщо необхідність у вилучення таких об'єктів виникає в ході досудового розслідування, то реалізовувати це необхідно в ході проведення іншої слідчої (розшукової) дії – отримання зразків для експертизи (ст. 245 КПК України).

Законодавець зазначає, що при освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я. Застосування примусу допускається лише у межах, необхідних для досягнення мети освідування.

Після досягнення мети освідування – виявлення та вилучення слідів кримінального правопорушення чи особливих прикмет – починається наступний етап – фіксація результатів. На цьому етапі складається протокол освідування та оформлюються додатки до нього.

Протокол рекомендуємо складати саме після технічного закінчення всіх дій по обстеженню тіла та одягу особи, а не під час таких дій.

Протокол освідування особи складається по правилах ст. 104 КПК України, а додатків до нього – по правилах ст. 105 КПК України. При складанні протоколу, як правило, суб'єкт розслідування користується заздалегідь розробленим бланком. Вважаємо, що така практика є дуже ефективною, оскільки дозволяє заощаджувати час на виготовлення протоколу слідчої (розшукової) дії.

Додатками до протоколу освідування особи можуть виступати; вилучені сліди кримінального правопорушення, схеми, фототаблиці, носії комп'ютерних даних (матеріали технічної фіксації ходу освідування чи виявлених слідів та особливих прикмет), письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні освідування особи, що в подальшому виступатимуть вагомими процесуальними джерелами доказів [8, с. 338–339].

Після виготовлення протоколу освідування особи, робиться його копія, яка надається особі, освідування якої проводилося.

Етап оцінки отриманих результатів і визначення їх місця в системі зібраних доказів при проведенні освідування полягає в розумовій діяльності суб'єкта розслідування щодо досягнення мети освідування особи та визначення напряму подальшого використання зібраних доказів (проведення відповідних процесуальних дій та оперативно-розшукових захо-

дів). В кожному конкретному кримінальному провадженні оцінка результатів цієї слідчої (розшукової) дії має особливості, обумовлені наявними у провадженні на момент проведення освідчування особи фактичними даними, тому вважаємо недоцільним типізувати дії суб'єкта розслідування на цьому етапі.

Звичайно, що в ході проведення освідчування особи можуть виникнути нетипові слідчі ситуації, обумовлені відсутністю відповідної регламентації в КПК України. Наприклад, необхідність проведення освідчування особи, що перебуває у непритомному стані, або у такому стані, який не дозволяє їй виявити своє волевиявлення; проведення освідчування неповнолітньої особи, в тому числі за відсутності її добровільної згоди тощо. Але такі нетипові слідчі ситуації, на наш погляд, потребують окремого розгляду та не можуть бути вирішені виключно за рахунок ефективного тактичного забезпечення.

Висновки. Належність та допустимість зібраних стороною обвинувачення у встановленому кримінальним процесуальним законом порядку доказів забезпечується не лише чітким дотриманням відповідних процесуальних норм, але й тактикою суб'єкта розслідування у тій чи іншій слідчій ситуації.

Враховуючі перманентні зміни до Кримінального процесуального закону щодо порядку проведення певних процесуальних дій, суб'єкт розслідування іноді опиняється у складній ситуації з огляду на відсутність у нього власного практичного досвіду щодо реалізації процесуальної дії у змінених умовах, що веде до порушення прав учасників кримінального провадження та створює передумови для визнання зібраних доказів неналежними та недопустимими, й, відповідно, негативно впливає на ефективність розслідування в цілому.

Освідчування особи – слідча (розшукова) дія, при якій джерелом доказів, що збираються, виступає жива людина. Тому забезпечення всіх процесуальних гарантій щодо дотримання прав і свобод людини саме під час освідчування особи є, на наш погляд, дуже важливим з точки зору ефективності процесу розслідування кримінального провадження.

Використання запропонованих криміналістичних рекомендацій щодо тактичного забезпечення освідчування особи на всіх етапах його проведення дозволить суб'єкту розслідування зібрати належні і допустимі докази з дотриманням загальних засад кримінального провадження, що буде сприяти підвищенню ефективності розслідування кримінального провадження в цілому.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Галаган В. І., Удовенко Ж.В., Калачова О.М., Ключуряк С.С. (2015) Дотримання прав учасників кримінального провадження під час проведення освідчування : монографія. Київ, 160 с. URL: <http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/3004>.
3. Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчикова В.Є. Учасники освідчування. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 1. С. 121–132.
4. Грига М.А. Освідчування у кримінальному провадженні: основні проблеми та шляхи їх розв'язання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 221–226.
5. Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ, 2008. 588 с., 32 іл.
6. Про затвердження Положення про підрозділи поліції особливого призначення «Корпус оперативно-раптової дії». Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.11.2018 № 958. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1436-18#Text>.
7. Особливості збирання у досудовому провадженні біологічних слідів людини [Текст]: метод. рек. / [Фурман Я.В., Юсупов В.В., Котляренко Л.Т., Дмитрук Р.С.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 44 с.
8. Антонюк П.Є., Пясковський В.В. Письмове пояснення спеціаліста в системі процесуальних джерел доказів на досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень. *Криміналістика і судова експертиза: збірник наук. праць / Київський НДІСЕ Міністерства юстиції України*, 2021. № 66. С. 332–341.

